

Mennesker i Lesotho

Grafikeren og maleren
Johanne Foss fik sidste år
et rejsestipendium til
Lesotho. Hun har sendt
denne beretning om sit møde

med basothoerne og
illustreret den med nogle af
sine tegninger og
raderinger

AF JOHANNE FOSS
grafiker og maler

Den helt store oplevelse var nok, at jeg kunne bruge det, at jeg er grafiker og maler, til at få kontakt med basothoerne. Denne kontakt oplevede jeg som en nødvendighed, noget jeg ikke har oplevet andre steder i verden. Den gjorde denne rejse anderledes end nogen rejse, jeg før har været på.

Opholdet gav direkte resultat i nogle tegninger både i blyant og farvekridt og nogle koldnålsraderinger. De bedste af billederne vil jeg udstille på en separatudstilling i Galeri Admiralsgade 20 i oktober måned.

Chiefen

Da jeg kom til Maseru, blev jeg meget hurtigt interesseret i at opsøge en lille forstad til Maseru, der hedder *Qualing*. Fra hvor vi boede, kunne man se byen sydøst for Maseru i et lille hak mellem bjergene. Søndag formiddag gik vi en tur derop. Folk stimlede straks sammen omkring os, og en yngre mand tilbød at vise os rundt.

Vi måtte først hilse på chiefen *Morena Motati Naha Matsoso*. Han sad ved bordet i sit lille hus, der bestod af et rum. Der blev skaffet stole, så vi kunne sidde ned. Efter lidt snak spurgte vi, om jeg måtte komme en dag og tegne ham. - *Hvad skulle jeg bruge den tegning til?*, var svaret. - *Hvis den blev god, ville jeg nok udstille den og sælge den.*

- *Men om han så fik penge for, at jeg tegnede ham?* Jeg svarede, at hvis det var i orden, kunne jeg lave to tegninger, og han kunne få den ene. Det kunne han acceptere, og jeg kunne komme næste morgen klokken ni.

Mens vi snakkede, var den lille stue blevet fuld af folk. En pige kunne noget engelsk og fungerede som tolk. Hun hed *Annah* og er chiefens svigerdatter. Hun blev senere min gode ven. Til stede var også *Maria*, chiefens kone, en meget høj og smuk gammel kone, *Mako*, deres søn, gift med *Annah*, og deres tre børn i alderen fem måneder til fem år.

Jeg vakte vild jubel, da jeg mandag morgen med min lille rygsæk med tegnegrejset begav mig gennem den afrikanske bydel og op ad bjergsiden. Aldrig har jeg følt mig så *hvid*. En række piger med børn på ryggen jublede højt og råbte »*Where are you going?*«, et spørgsmål jeg senere vænnede mig til tålmodigt at besvare. Måske spurg-

CHIEF.

MORENA
MOTATI NAHA
MATSOSO

Johanne Foss 1983.

te de, fordi det er usædvanligt at se hvide i disse kvarterer og slet ikke til fods. Under mine fem ugers færden her mødte jeg ikke et eneste hvidt menneske.

Den sødlige røg fra ildstedets tørrede kokasser mødte mig på gårdspladsen, hvor chiefens hus lå ved siden af familiens øvrige tre huse. Chieften var ved at drikke sin morgenthe af et stort blikkrus. I dagens anledning var han iført stråhat og et tæppe med flyvemaskiner og kongekroner.

Jeg begyndte straks at tegne, men fik at vide, at han først skulle drikke sin morgenthe. Det er ikke nemt at få lov at tegne eller fotografere folk under deres naturlige gøremål. Det er en alvorlig sag, og man må lægge ansigtet i de rette folder, hvilket chieften sandelig også gjorde, da det endelig passede ham, at jeg begyndte.

Hele min tegnefærdighed blev sat på prøve her i det halvmørke rum, hvor familien stille sivede ind og overvågede hver en streg. Helt overvældende var det at se og tegne de fremmede træk, den store mund og den kraftige næse. Senere, når jeg har tegnet barhovedede folk, har jeg oplevet ørernes betydning for hele ansigtsudtrykket; de skjules ikke som hos os af hår. Efter at have tegnet den første tegning spurgte jeg, om det var i orden, at jeg gik i gang med den anden tegning. - *Ja, men hurtigt*, blev der svaret; den gamle mand var ved at være træet.

Da chieften skulle vælge sin tegning, lod han langsomt og undersøgende tommelfingeren på den hånd, der manglede alle de andre fingre, glide rundt langs strengen. Han valgte den første tegning, og under den skulle jeg skrive hans fulde navn, og det blev overvåget, at det også blev skrevet på den tegning, jeg selv beholdt. Hans tegning blev ophængt på et rustent søm bag bordet ved siden af soldaterkasketten, et foto af ham som barn og et som soldat. Allerede inden jeg rejste, havde den samlet adskillige flueklatter.

Herefter gik han helt familiært hen i hjørnet ved sengen, tog tæppet og det uldne undertøj af og sendte et af børnene ud med det til vask. På en lang stok, der hang ned fra loftet i en ståltråd, valgte han rent tøj, alt imens han dikkede den mindste helt overgivent.

Annah

Næste dag tegnede jeg Annah. Det var ikke nemt at finde et tidspunkt, hvor hun havde tid til at sætte sig ned. Der skulle koges majsgrød til hele familien, og den skulle serveres i de forskellige huse, den mindste skulle ammes osv.

Pigerne på tre og fem måtte som regel nøjes med lidt godbidder fra bedstemoderen eller det, der blev tilbage. Bedstemoderen sad på et koskind i sit eller chiefens hus og spiste. Efter at have spist vaskede hun med sine lange fingre sin blikskål af med lidt vand, der stod i en spand under bordet, og lagde den på gulvet med bunden op ad, for at fluerne ikke skulle sætte sig.

Selv strakte hun sig ud på skindet, lagde hovedet frem i døråbningen og sov. Nogle dage blev det mindste barnebarn lagt hos hende. Hun sang småsovende lidt for det og hævede stemmen, når barnet blev uroligt.

Jeg forsøgte at tegne hende, men når hun mødte mit undersøgende blik, lo hun meget højt. En dag aftalte vi, at jeg måtte komme og tegne hende, men da jeg kom, havde hun meget travlt med at skrabe gammel maling af væggene med låget fra en konservesdåse. De nærmeste dage

havde hun meget travlt; hun skulle langt, langt ud i bjergene og samle urter.

Endelig satte Annah sig foran mig på en lille træskammel i chiefens hus. Under mine første mange besøg blev jeg altid budt ind i chiefens hus. Senere kunne jeg godt sidde i Annahs hus, hvis jeg først havde hilst på chieften.

Annah havde meget kort hår, hendes børn var helt glatbarberede. - *My father* (chieften) *dont like hair*, forklarede hun. Hendes ansigt var meget forskelligt, alt efter om hun havde hat på eller ej. Jeg ville tegne hende på en zinkplade og lovede at sende hende et tryk fra Danmark. Men nej, der måtte gælde samme aftale som med chieften, én tegning til hende og én til mig.

Som jeg tegnede blev hendes udtryk mere og mere alvorligt. Først var jeg helt blufærdig over for skildringen af de afrikanske træk, men jeg opdagede, at jo mere jeg understregede disse, jo mere rigtigt synes hun det var. Jeg tegnede hende flere gange, endelig sagde hun: - *Nu kender jeg mig selv*. Og så valgte hun den bedste tegning. Siden så jeg den ikke, den er nok kommet ned i en af de kufferter, der stablet i et hjørne indeholdt familiens ejendele.

- *Du kan godt komme og tegne mig på*

pladen i morgen, sagde hun så. Jeg lavede en lille koldnålsradering af hende iført en stor herrehat, hun ofte bar.

Børnene

På et lille plateau mellem bjergene strækker Qualing sig op ad begge sider på de tilgrænsede bjerge og videre ned ad bjergsiderne. Det er den del af byen, der er højest beliggende, som jeg har interesseret mig for.

Allerede på stien op mod Qualing mødte jeg dagligt mange folk; de vidste efterhånden at jeg tegnede der. I begyndelsen kaldte de mig »boss«, »miss« osv. Senere blev hilsenen f. eks. »morning sister«. Daglig måtte jeg vise tegningen af chieften; der sad i den sorte skitsebog, jeg altid bragte med mig. Aldrig udeblev en voldsom begejstring, når de genkendte ham.

Børnene omringede mig straks, jeg dukkede op, og jeg gav mig altid god tid til at snakke og lege lidt med dem. Først rørte de mig helt forsigtigt, som om jeg brændte. Men efter et stykke tid kravlede de små op på skødet af mig, når jeg satte mig, og de jublede højt, når jeg løftede dem højt op i luften.

Det var mest kvinderne, der var hjemme ved husene om dagen. Mange spurgte mig ved vores første møde, om jeg kunne skaffe dem arbejde; de spurgte også, om jeg ville tegne dem eller fotografere dem.

Efterhånden vidste alle, nøjagtigt hvad jeg bragte med i rygsækken: Den sorte skitsebog, radérpladerne, penallhuset med blyanterne og radérnålen, æsken med farverne og fotografiapparatet. Indholdet blev undersøgt lige lidenskabeligt, hver gang jeg satte mig for at arbejde, farverne blev talt igen og igen af børnene.

De sidste dage, jeg arbejdede i Qualing, kunne jeg tillade mig at være så ødsel med ressourcerne, at jeg knækkede små stykker af farverne til børnene, de kunne selv vælge hvilken farve, de ville have. De knugede den erhvervede stump i hænderne, og den blev så blød i varmen, at den f. eks. kunne bruges til at male neglene med.

Heksedoktorer og medicinmænd

En sen eftermiddag, jeg var på vej hjem, gik to koner tæt ind til mig. De gik lidt usikkert og holdt sig på de udpilede maver. »*Joala*« (øl), sagde de og pegede på dem. De stirrede uafvendt på kameraet, jeg havde i hånden.

Endelig tog en af dem mod til sig og sagde, hvis jeg gik med dem hjem, skulle jeg se »*noget basotho-kvinderne brugte*«. Vi kom ind i et mørkt hus, døren blev lukket og den ene kvinde, der i øvrigt var højgravid, hev hurtigt tøjet af. Op af en plastikpose kom et ringlende plastikskørt behængt med ølkappler.

- *Mændene og børnene må ikke se det*, forklarede de. Skørtet skulle moderen

danse i, når barnet var født. Hun skulle danse i huset, hvor kun kvinderne måtte være, dansen skulle være for det nyfødte barns lykke i livet. Hun ville fotografere, og jeg sagde, at hun måtte stå i den åbne dør, for at jeg kunne få lys nok til at fotografere. - *Hurtigt*, sagde hun og slog døren op for lyset og de nysgerrige mænds blikke fra nogle buske på gårdspladsen, og børnene begyndte også at trænge sig frem.

Det viste sig, at kvinden var heksedoktor, og jeg blev inviteret til næste dag at komme og se hendes udstyr. Efter dette møde blev jeg bekendt med, at der var flere heksedoktorer eller medicinmænd i byen. De ville gerne fotografere eller tegnes i deres udstyr. Dr. *Mamogekele Elisa Rankhelepe* viste sig da også for mig næste morgen i hele sin pragt.

Igen kom udstyret ud af en af disse plastikposer, man kan se hænge under loftet i husene. Et rødt skørt hvor stjerner, borter og antagelig navnet på den slags medicinmænd (husker ikke dette) var broderet med hvide små perler. Ned omkring brysterne, der var båret i en stor hvid BH, hang et utal af perlekæder, snore med klokker og amuletter. På hovedet bar hun en stor pelshue af forskellige slags dyre-

skind. Den blev båret, forklarede hun, når man kurerede folk med hovedpine. Op af et katteskind, der var syet som en pose og helt lignede en kat, tog hun forskellige små ting og lagde dem på jorden i en cirkel dannet af en hvid halskæde. Tingene var fundet ved floden; der var et sneglehus, en mønt, en lille metalskilt, små knogler osv. De blev lagt på jorden, når man skulle tale med forfædre. Endelig var der de store trommer, metalduke med udspændte skind.

Livet i Qualing

Hver dag gik jeg op til chiefens hus. Det lå højt i byen, og langt fra kunne jeg se Annah arbejde på gårdspladsen. Jeg behøvede ikke længere sidde i huset, men kunne sidde på gårdspladsen eller bag husene. Man accepterede helt, at jeg sad og tegnede. Når nogen råbte, hvad jeg lavede, rundt om fra de andre huse, råbte Annah tilbage: - *Hun tegner, hun skal vise i sit land, hvordan der ser ud i Lesotho.*

Om formiddagen blev alle dyrene drevet ned på gårdspladsen fra bjergene og køerne skulle malkes. Det var mændene, der malkede iført stråhatte og tæpper. Det

var som om forventningen om den varme mælk fyldte gården med liv. Straks efter blev da også majsgrøden serveret med den nymalkede mælk. Jeg blev som regel budt på en portion i en blomstret emaljegyde med låg.

Efterhånden kendte jeg hverdagens gang, men også når der blev lavet noget særligt, som f. eks. lagt nyt gulv i Annahs hus. Mudderet, der var æltet op med frisk kolort, blev af Annah og Maria med hænderne glattet ud over gulvet. Med skafet af en ske blev et ornament tegnet i »tæppet«, som de kaldte det. Kufferterne, tæpperne, koskindene, sengen og bordet var sat ud på gårdspladsen.

Ind imellem havde Annah tid til at sidde lidt og snakke. Hun ville gerne høre om Danmark, ikke mindst om der var arbejde her, men også om hvordan vi tilbereder maden osv. Jeg ville gerne høre om Lesotho og Annahs liv. Hun havde haft arbejde i en butik før brylluppet med Mako, men da hun efter dette kom for at få sit arbejde igen, havde en anden fået det. Og nu »sit down«. - *Men hvad med børnene, hvis du fik arbejde*, spurgte jeg. Dem ville bedste-forældrene passe.

Ofte bragte jeg beskedne gaver til fami-

lien, f. eks. nogle farver og tegneblokke til børnene. Gaverne må straks være kommet ned i kufferterne til værdierne, for jeg så dem aldrig siden, selv om jeg flere gange spurgte, om jeg måtte se resultaterne.

En dag, det regnede, sad jeg hele dagen i Annahs hus. Døren stod åben, og i læ bag døren sad og lå Maria på sit koskind. Jeg optog hele dagen husets eneste stol og tegnede en stor radering af Maria, der lå på koskindet, og bjerget bag byen, der netop tegnede sig i døråbningen. På et tidspunkt gav jeg barnet på tre år et stykke papir. Annah tog det straks og tegnede med en æske som lineal et hus med to vinduer; derefter skulle Maria forsøge sig med nogle stiliserede mennesker, endelig fik barnet lov at kradsse løs med blyanten. Hver en streg, jeg tegnede, blev daglig kontrolleret af Annah. - *Giv mig bogen*, sagde hun, og så faldt dommen om kvæget, f. eks. - *I dag er kvæget bedre.*

Den blufærdighed, jeg ellers føler ved at vise mine billeder frem, var helt unaturlig her, hvor jeg så ublufærdigt tog plads i basothenoernes hverdag.

En dag midt på dagen gik jeg ind over en stor flad klippe, der ligesom dannede et plateau midt i Qualing. Jeg satte mig lidt og hørte musik fra en af gårdene, en musiker var på besøg i byen. Senere kom han og satte sig på klippen, og konerne samledes efterhånden her. Jeg forstod, at der manglede 20 cent til musikeren for at få ham til at spille igen. Man kiggede på mig, men jeg havde glemte mine penge. - *Det gør ingenting*, lød det, og endelig blev de skaffet andetsteds fra.

Han spillede sit forjættede spil, og de store koner rejste sig og dansede på klippen, og børnene fulgte med. Solen striglede ned, og under os strakte sig det store landskab. Det var, som mennesker og natur faldt ind i én stor rytme.

De ofte larmende tilråb fra husene i Qualing, når folk ville have mig ind til f. eks. joala, ændredes til en stilfærdig snak, når jeg først havde taget plads f. eks. i skyggen under et æbletræ en formiddag, hvor tre kvinder sad og spillede kort. Ved siden af dem lå et sovende barn. De små fødder, der stak ud af et tæppe, røbede dets indhold.

Afskeden

Hver dag kiggede Annah op på kalenderen og sagde: - *Det er den tiende december, du rejser? Da det nærmede sig*, sagde Maria: - *Dit næste liv bliver i Lesotho.* Annah sagde, at Mako og en ven, begge medicinmænd, ville holde en seance for en syg slægtning og dennes søn, der boede hos familien Matsoso for tiden. Hvis Peter, min mand, og jeg havde lyst til at komme og opleve seancen i »det store hus«, ville de lægge den sidste aften, vi var i Lesotho. Men vi måtte låne en bil, det ville være mørk nat, når vi skulle hjem. En hel dag brugte jeg på at finde en farbar grusvej op til Qualing.

Vi skulle komme klokken syv. For før-

ste gang lykkedes det mig at se Qualing i det gyldne lys lige før solnedgang. Andre dage havde jeg ikke kunnet nå ned over bjergene inden mørket, hvis jeg gik fra byen så sent. Da mørket kom, blev et stearinlys i en smal emaljestage hentet frem under sengen i Annahs hus, lyset tændt, og vi fik serveret hver en lille skål søde, brune bønner og et glas vand. Hvis vi kunne komme klokken ni næste morgen, ville de have slagtet et får, og de ville give os friskt kød med til Danmark. Vi forklarede, at det måtte vi ikke bringe med. Annah gik og sukkede lidt, jeg kunne mærke hun var ked af, at jeg skulle rejse.

Nu skulle vi gå ind i »det store hus«. Det var stråttækt med fine pudsede vægge. Her boede i øjeblikket de syge slægtninge. De skulle efter nogen tid bringes hjem, ledsaget af trommerne, til deres hus på den anden side af bjergene.

Den syge far dansede allerede på nogle kvadratmeter midt i huset, hvor ellers gulvet var dækket med koskind. På hovedet havde han en lille hvid perlekrans; jeg vidste, at det betød, at han var under helbredelse. Andre halskæder og nogle snore med fjer prydede den nøgne overkrop, og om lænden havde han et halvlangt tæppe.

På en langbænk langs væggen sad Mako og talte helt stille, måske en bøn? På et koskind lå nogle store drenge på knæ og trommede, i hjørnet delte de mindste børn en tromme. Rummet oplystes kun af et stearinlys i det ene vindue.

Så kom Annah med det mindste barn på ryggen, satte sig ved siden af Mako, løftede den store tromme højt i den ene arm og trommede og sang. Rummet fyldtes langsomt med folk, trommerne gik på nye hænder, og sangen og lyden fra trommerne steg og steg. Den syge dansede og dansede. Mako havde været ude og klæde sig i sit medicinmandstøj og sad på bænken i det perlebroderede skørt. Annah var ved

at surre en stor fjer fast på hver af hans overarme med noget hvidt gaze. Også hans ankler blev omvundet af gaze og nogle store dåseformede bjælder bundet på hver.

Så rejste han sig med en lang kæp i venstre hånd og dansede. Langsomt flyttede han fødderne med de ringlende dåser, benene var let spredte, brystet skudt frem og skuldrene trukket tilbage. Det slog mig, at det jo er stillingen, som vi kender fra den afrikanske kunst. Rummet fyldtes yderligere af den høje lyd fra ankelbjælderne.

Efter Mako dansede den syge. Alle musklerne i kroppen var i brug, og da han med stokkens slag mod gulvet gjorde tegn til, at sang og tromning skulle standse, dirrede hele kroppen. Næppe var musklerne bragt under kontrol, før han udnyttede kroppens dirren i en dyb sang, som de andre og trommerne faldt i. Senere sluttede endnu en medicinmand sig til.

Ved midnatstid sagde vi farvel. Jeg gik ind i Annahs hus for at hente mine ting. Lyset stod stadigvæk tændt på bordet, og her var helt stille. På gulvet lå hyllet i tæpper de tre sovende børn og Maria på hver deres koskind. Den mindste lå med store åbne øjne. I den tomme seng skulle Annah

ligge, hun ammede og måtte ikke sove med Mako. Jeg klappede Maria på kinden og sagde farvel. Sværest var det at sige farvel til Annah, jeg omfavnede hende meget uafrikansk og mærkede hendes korte hår mod min kind.

Nogle måtte følge os ned af de små stier i den kulsorte nat. Inden vi steg ind i bilen, så jeg for sidste gang husene i silhouet mod stjernehimlen og trommerne høstes. De ville blive ved til næste morgen.

En time senere samme nat gik sydafrikanerne ind i Lesotho og dræbte 42 mennesker.

Johanne Foss